

СТАНОВИЩЕ
за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

Станка Петрова. Химнографският репертоар за Безпътните сили в средновековната славянска богослужебна книжнина. Научен ръководител проф. д-р Мария Йовчева. София, 2015, 447 с.

Представеният труд на Станка Петрова „Химнографският репертоар за Безпътните сили в средновековната славянска богослужебна книжнина“ за присъждане на научна и образователна степен „доктор“ с научен ръководител проф. д-р Мария Йовчева. София, 2014, 447 с. съдържа Увод (с. 4-12), изложение в две части, заключение и приложения. Първата част е разделена на три глави: Първа глава. Възникване и развитие на култа към Безпътните сили в 5 части: 1. Безпътните сили според библейските книги и някои апокрифи (с. 13-20), 2. Ученето за Безпътните сили в светоотческите времена (с. 21-24); 3. Развитие на култа към Безпътните сили в богослужението. Празници в минея (с. 25-32), 4. Разпространение на култа в България (с. 33-34) и 5. Изображения на Безпътните сили. Присъствие в липургията (с. 36-40). 5 приложения, списък на съкращенията и на цитираната литература. Втората глава е поделена на две части: 1. Първични източници за изследването (с. 41-63) и 2. Типологизация на службите за Безпътните сили (версии на службата за 6 септември (с. 65), версии на службата за 8 ноември (с. 66-70) и версии на службата за 26 март (с. 70-71). Третата глава на дисертацията е озаглавена Канони за Безпътните сили. Обща информация (с. 72-89). Втората част на труда е разделена на две глави – Четвърта глава.

Начальника ангеломъ. Текстологичен анализ (с. 90-161) и Пета глава Просвещън древле

оумы външънни Боже. с подчасти 1. Анализ на тематично еднаквите творби в КаM1 (с.

161-165), 2. Сходни тропари от КаM1 и канона **Принадлежища ма боже прнмн щедротамн**

сн (с. 166-167), 3. Климент Охридски и авторството на КаM1 (с. 168-173), 4. Сравнение

между сходните тропари на КаM1 и КаM2 (с. 174-191), 5. Типове разночестания (с. 192-198), 6. Обобщения и изводи от разночестанията (с. 199), 7. Съкращения на тропари (с.

200-202). Извън номерацията е поставена частта Малки песнопения с вероятен

непреводен характер в службите за Безпътните сили (с. 203-210). В края на изложението е Заключението (с. 211-217). Към дисертацията са приложени Приложения: 1. Схеми на службите (с. 219-234), 2. Текстове на службите за архангелите в използваните ръкописи (с. 235-405), в които по отделно са представени Версии на службата за 6 септември (с. 236-278), Версии на службата за 8 ноември (с. 279-387) и версии на службата за 26 март (с. 388-404). В края на труда са изброени използваните съкращения (с. 405-406) и използвана литература (с. 407-419), която съдържа 241 заглавия.

Още в увода докторантката поставя много добре задачите на изследването с изключително точна формулировка за необходимостта от последователно и систематично изследване на писмената история на службите, посветени на Безпътните сили, както и за събирането и изследването на всички химнографски произведения, посветени на тях в определен корпус от представителни ръкописи. Поставените основни цели, които включват издирване, систематизиране и публикуване на химнографските текстове за безпътните сили, използване на комплекс от филологически и лингвистически критерии за хронологизация на различните пластове в химничния репертоар и да се откри архаичният пласт в анализираните текстове, като в резултат на този тип изследване се предложи относителна хронология на двата оригинални старобългарски канона за архангел Михаил. Методологията, приложена за разработката на темата, е адекватна на поставените цели. Тя не се ограничава в изследването на определен аспект, а обхваща всички страни, необходими за цялостното културно-историческо и филологическо изследване на проблема. Направените уговорки за ограничаване на изследвания материал са изключително мотивирано поднесени и са задължителни за изследвания на химнографски текстове.

Изследването си Станка Петрова започва от самото начало – от възникването и развоя на култа към Безпътните сили, изключително добре представени в първата глава на труда.

Във втората глава са систематизирани сведенията за използваните в изследването ръкописи. Те са поднесени подробно и с оглед на темата с изключителна прецизност е разгледан съставът и композицията на службите за Безпътните сили в тях. По този начин напълно естествено докторантката достига до типологизация на състава на службите за отделните дати. Данните за направеното в дисертацията

групиране на преписите се доказват и в изследвания, посветени на други химнографски произведения от същите ръкописи. Детайният анализ на състава на службите според канона във византийската и славянската традиция е много необходим при такъв тип изследване и много добре направен, с откряване на различните версии на службите за отделните дати по преписи, при което се получава засичане на текстовете по състав, време и разпространение. Направените въз основа на дистрибуцията на разглежданите два оригинални канона в славянската традиция изводи, са много добре изведени от самото изложение и поднесени много аргументирано, като логично следствие от анализа и обобщението на изследвания материал. Текстологическият анализ на преводните и оригиналните канони за Безпътните сили е много добре структуриран, с доказана във времето схема на поднасяне на материала, която дава възможности за интерпретация и съответно заключения за превода на оригиналния византийски текст на най-разпространения канон на Йосиф Химнограф. Конкретният текстологичен и лексикален анализ, базиран на запазените в преписите текстологични и лексикални особености, отчита възможните обяснения за редактирането на неговия текст.

Изключително интересни са наблюденията на Ст. Петрова за съотношението между двета оригинални канона. Откроените стилистичните прилики и разлики действително дават материал за размисъл и съвсем не бива да се пренебрегват, въпреки че трябва да се отчитат особеностите на жанра и това, че в случая са използвани тропи и фигури, подчинени освен на авторския замисъл, също така и на специфичния жанр. В това отношение изводите, които Ст. Петрова прави по повод авторството на Анонимния канон за архангел Михаил и доводите за авторството на Наум Охридски са много интересни. Разбира се, те са поднесени с необходимата доза предпазливост.

Изводите на целия дисертационен труд са много добре обосновани. Откроените етапи в развоя на култа към Безпътните сили следват логиката на историческото развитие и са в пряка връзка с българската културна история. Създаването на два оригинални канона за голям празник като този на архангел Михаил за 8 ноември (Константиновия и анонимния) още един път потвърждават стремежа към самостоятелност на старобългарските книжовници химнография. Приведеният в дисертацията материал и неговата трактовка е вписан изцяло в етапите на развоя на култа към Безпътните сили и в развоя на химнографския жанр. Първият най-ранен етап е времето на създаване на двете оригинални химнографски творби, в който двете произведения са изписани заедно, предназначени да се изпълняват заедно за

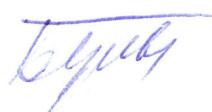
тържествена прослава на празника. Така те са съхранени в Скопския миней. По-късно двете произведения започват да се разпространяват по отделно, като Анонимният канон започва да се разпространява предимно в служебни минеи, а Константиновият – предимно в празнични. Постепенно единият от двата оригинални канона е бил заместян с преводен. Вторият етап от развоя на култа Ст. Петрова определя като „белязан от опита да бъдат отстранени двата оригинални канона“ (с. 213), чието начало се свързва с епохата на цар Петър и редакционна намеса при ревизиране на старобългарски служби в Минея, Октоиха и Триода. Наблюденията на Станка Петрова за различията в разпространението на Анонимния канон в юнославянските служебни минеи, където той е съвместен с преводния и в руските, в които той е отстранен, са много точни и се вписват в общата история на химнографските творби в служебния миней на руска почва. В същото време Константиновият канон постепенно бива заместен с преводни византийски канони. Третият етап на развоя на култа към Безпътните може да се свърже най-вероятно с XIII в. и се характеризира не с цялостна реформа, а с преводи в различни балкански книжовни средища. През този период в славянската химнография навлизат нови преводни византийски произведения. Четвъртият етап Ст. Петрова свързва с XIV в. и въвеждането на Йерусалимския устав.

Приложенията, поместени в края на дисертационния труд, съдържат таблици, в които използваните материали са систематизирани като схеми на състав и структура на разгледаните служби и издание на пълните текстове по дати. Те допълват текста на дисертацията и й придават стойност и на много ценен справочник.

Представеният автореферат отговаря на изискванията.

В заключение смяtam, че трудът на Станка Петрова „Химнографският репертоар за Безпътните сили в средновековната славянска богослужебна книжнина“ има всички качества на дисертация и че на докторантката Станка Петрова трябва да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“.

16.03.2015 г.

доц. д-р Бойка Мирчева

Кирило-Методиевски научен център, БАН